

КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД: ФОРМУВАННЯ МУЛЬТИМЕДІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Новітні тенденції в розвитку освітнього процесу вимагають використання такого підходу до навчання іноземної мови (далі ІМ), який забезпечив би паралельний мовленнєвий і розумовий розвиток тих, хто навчається. Саме таким є комунікативно-когнітивний підхід, що з'явився як результат поєднання когнітивної й комунікативної парадигм наукового знання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У межах комунікативної парадигми був сформульований комунікативний підхід. Дослідження різних його аспектів є об'єктом багатьох вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких варто виокремити І. Бім, Х. Брауна, І. Зимню, О. Леонтєва, Ю. Пасова, С. Савіньон, Д. Хаймса та ін. Основні принципи комунікативного підходу передбачають [8, с. 42; 2, с. 9], що процес навчання ІМ має бути максимально наближеним до реального спілкування, що вимагає моделювання таких його аспектів, як комунікативно-вмотивована поведінка викладача та студентів під час занять і предметність процесу комунікації, тобто добір мовленнєвих інтенцій, тем і ситуацій, які відображають практичні інтереси й потреби тих, хто навчається [8, с. 42]. Домінантно-комунікативний характер оволодіння ІМ зумовив появу досліджень, спрямованих на когнітивний розвиток особистості.

Принципові положення когнітивного підходу розроблялись такими науковцями, як Дж. Брунер, О. Баксанський, Б. Величковський, О. Кубрякова, Дж. Лайбер, У. Найссер, Ж. Піаже, Ю. Плотинський, М. Холодна та ін. Особлива увага вченими приділяється вивченню когнітивних функцій вищої нервової системи людини. Зокрема, дослідження У. Найссера, який займався теорією сприйняття, тобто встановленням характеру зв'язку між сенсорними відчуттями індивіда та обробленням, інтерпретацією й запам'ятовуванням результатів цих сприйнятих [5], дозволили зробити припущення, що поєднання у процесі навчання ІМ декількох сенсорних модальностей (насамперед, слухової й зорової) поліпшить розуміння, усвідомлення й засвоєння виучуваного матеріалу.

Представлення інформації у візуально-аудіальній формі забезпечує якісно нове її сприйняття й перероблення відповідно до операційної концепції інтелекту Ж. Піаже [6], адже будь-яка інформація, яка сприймається людиною, проходить чотири етапи: 1) сенсорно-моторний (чуттєве сприйняття); 2) символічний (образне згортання чуттєво-логічної інформації); 3) логічний (дискурсивно-логічне осмислення інформації); 4) лінгвістичний (акомодація інформації у свідомості через слово-образ, перероблений на попередніх етапах).

Слід зазначити, що традиційні друковані навчальні посібники не забезпечують реалізацію сенсорно-моторного етапу сприйняття інформації, оскільки навчальний матеріал представляється на лексичному рівні з деяким зверненням до символічного етапу (маються на увазі ілюстрації). Таким чином, порушується цілісне сприйняття, а відповідно, й оброблення та засвоєння інформації. Тому ми пропонуємо використовувати в ході навчання ІМ мультимедіа, які допомагають залучати до процесу сприйняття матеріалу різні сенсорні канали (слуховий, зоровий, кінестетичний, логічний/дискретний тощо). Це дозволяє закласти сприйману інформацію в довготривалу пам'ять, а ключем її використання буде слугувати будь-який із сигналів, спрямований у мозок (наприклад, жест, слово чи образ). У такий спосіб відбувається поєднання декількох модальностей. Модальність означає належність до певної сенсорної системи (аналізатора), що використовується для позначення, характеристики або класифікації відчуттів, сигналів чи

рецепторів. Наприклад, сигнал, що означає «будинок», представлений у вигляді малюнку й у звукозапису має, відповідно, різні модальності – зорову і слухову. Поєднання цих модальностей створює багатогранніший образ сприйманого сигналу, спрощує його репрезентацію у свідомості й покращує його запам'ятовування.

Необхідність комплексного використання мультимедіа у процесі навчання ІМ полягає також у їх істотному впливі на процеси розуміння й запам'ятовування. Під час ознайомлення з образною інформацією людина прагне перевести її у словесне поле, а почуте – представити в образах. Таке переведення інформації з одного поля в інше є енергетично й темпорально затратним, тому важливо враховувати єдність двох сигнальних систем людини, що зазвичай виражається кількісним співвідношенням ЮНЕСКО: $15\% + 25\% = 65\%$. Досвідна перевірка запам'ятовування інформації довела, що під час слухового сприйняття засвоюється 15% інформації, під час зорового – 25% , а під час комплексного – близько 65% [7, с. 46].

Поєднуючи й розвиваючи всі модальності сприйняття та пам'яті студентів буде легко як сприймати, так і опрацьовувати й запам'ятовувати опосередковано поданий матеріал, розумово перетворюючи його на яскраві візуальні образи, супроводжувані кольором, звуком, тактильними відчуттями й відповідними емоціями [2, с. 407]. У такий спосіб у навчальному процесі реалізується синестезія – явище, яке полягає в тому, що сигнали, котрі надходять від різних органів чуття, змішуються й синтезуються, утворюючи нові, яскравіші та змістовніші образи [3, с. 75-79].

На жаль, згадане вище майже не реалізується в комунікативному підході, тому нині існує необхідність поєднання концептуальних положень комунікативного й когнітивного підходів для реалізації низки важливих цілей навчання ІМ. Комунікативно-когнітивний підхід знаходиться у фокусі уваги В. Александрова, О. Вовк, Р. Мільруда, Т. Самосенкової, С. Шатілова та ін. Як базова сучасна концепція навчання ІМ комунікативно-когнітивний підхід спрямований на паралельний розвиток як розумових, так і мовленнєвих умінь тих, хто навчається. Для ефективної реалізації комунікативно-когнітивного підходу в навчальному процесі з використанням мультимедіа майбутні викладачі мають володіти відповідною компетентністю.

Метою статті є розглянути особливості формування мультимедійної компетентності майбутніх учителів ІМ в умовах комунікативно-когнітивного підходу.

Виклад основного матеріалу. О. Вовк висуває такі основні принципи комунікативно-когнітивного підходу [2, с. 10]: 1) навчання ІМ у процесі мовленнєвої діяльності; 2) стимулювання мовленнєво-розумової активності студентів; 3) створення автентичних умов соціалізації; 4) урахування індивідуальних пізнавальних стилів і навчальних стратегій; 5) розвиток і розширення знаннєвого простору; 6) становлення мовної особистості; 7) формування картини світу; 8) розвиток множинного інтелекту; 9) формування комунікативно-когнітивної компетентності студентів. Передбачається, що ефективність застосування комунікативно-когнітивного підходу до навчання ІМ майбутніх учителів залежить від [1, с. 165]: а) активної мисленнєвої діяльності студентів у процесі сприйняття й оброблення інформації; б) добору вправ, у яких ураховані не лише комунікативні, а й когнітивні стратегії; в) створення умов для реалізації творчого мислення. Можна припустити, що такі умови створюються за допомогою використання мультимедійних технологій. Іншими словами, процес формування комунікативно-когнітивної компетентності студентів – майбутніх учителів ІМ – передбачає, по-перше, використання на заняттях з ІМ мультимедійних технологій, а, по-друге, формування мультимедійної компетентності у самих студентів. Остання припускає готовність застосування мультимедійних технологій у навчальному процесі. Така готовність базується на відповідних знаннях, навичках, уміннях, здатностях і досвіді [4, с. 84].

Розглянемо докладніше, як реалізуються принципи комунікативно-когнітивного підходу під час формування мультимедійної компетентності студентів – майбутніх учителів ІМ. Використання мультимедійних технологій може зробити навчально-

пізнавальний процес цікавішим та інтерактивнішим і забезпечити те емоційне тло, яке сприяє засвоєнню матеріалу та створює позитивну атмосферу на заняттях.

Варто зауважити, що переваги використання мультимедіа в навчальному процесі лише тоді будуть реалізовані ефективно, коли сприйняття інформації спричинить мовленнєво-розумову активність, яка буде поєднуватись з різними видами пізнавальної діяльності від моторних функцій до індуктивного, логічного і творчого мислення [9, с. 198]. У процесі навчально-пізнавальної діяльності мовленнєво-розумова активність студентів постійно стимулюється за допомогою проблемних завдань [2, с. 15]. Мультимедійні технології уможливають використання додаткових стимулювальних засобів у постановці й розв'язанні завдань. Ці засоби (відео, малюнки, анімація, аудіо тексти або їх поєднання) дозволяють поєднувати сенсорні модальності студентів, створюють автентичні умови навчального спілкування, а відтак і підвищують ефективність засвоєння навчального матеріалу.

Створення автентичних умов соціалізації передбачає моделювання ситуацій, наближених до реальних, і використання оригінальних навчальних матеріалів (як вербальних, так і зображальних) [2, с. 17]. Мультимедіа допомагають зображувати потрібну інформацію в різних форматах, спрощують її візуальне й аудитивне сприйняття та репрезентування у свідомості студентів.

Ментальні репрезентації сприйнятої інформації залежать від епістемологічних стилів (або способів пізнання) студентів, що виявляється в особливостях їхньої індивідуальної картини світу [11, с. 241]. Студенти сприймають інформацію залежно від домінантного епістемологічного стилю. Наприклад, емпіричний стиль пізнання базується на предметно-практичному досвіді, тому студентам варто пропонувати завдання, для розв'язання яких їм слід виконати низку відповідних вправ, котрі спонукають їх до практичної діяльності та спрощують розуміння навчального матеріалу. Раціоналістичний стиль базується на логічних умовиводах і визначається понятійними схемами, моделями тощо, тому для студентів із цим домінантним стилем варто пропонувати завдання, розв'язання яких вимагає моделювання інформації, її схематизацію, побудову логічних планів, семантичних мереж тощо. Метафоричний стиль пізнання базується на розмаїтті вражень і комбінуванні різноманітних галузей знань, інтуїції та персоніфікованого сприйняття реальності. Цей стиль вимагає творчого та нестандартного підходу до презентації і пояснення матеріалу, що дозволяє широко використовувати мультимедійні технології в різних форматах.

За рахунок впливу на аудіальний і візуальний канали сприйняття, мультимедійні технології розвивають і розширюють знаннєвий простір студентів, адже поєднання сенсорних модальностей у процесі навчання значно підвищує відсоток запам'ятовуваної інформації й утворює підґрунтя для формування бази знань, до складу якої входять також (окрім мовних і позамовних) і фонові знання [2, с. 28]. Подальше використання одержаних знань дозволяє формувати мовну особистість студентів.

Мовна особистість є узагальненим лінгвокультурним прототипом носія певної мови [2, с. 37]. За допомогою ІМ студенти формуються як вторинні мовні особистості, для ефективного розвитку яких вони мають постійно «купатися» в живому автентичному мовленні. Такі умови ефективно створюються саме за допомогою мультимедійних технологій, які дозволяють здійснювати комплексний сенсорний вплив на тих, хто навчається, і допомагають їм створювати у свідомості концептуальну і мовну картини світу.

Картина світу є цілісним образом, що має історично зумовлений характер і формується в суспільстві в межах вихідних світоглядних установок [10, с. 236]. Мультимедіа, по-перше, пришвидшать формування образу світу, по-друге, зроблять його яскравішим і зрозумілішим, а, по-третє, позитивно позначаться на розвитку множинного інтелекту студентів.

Під множинним інтелектом розуміють розмаїття шляхів, якими людина сприймає та обробляє інформацію у процесі пізнання [12, с. 78]. Саме мультимедійні технології дозволяють формувати вісім базових видів інтелекту, виокремлені Х. Гарднером (лінгвістичний, логіко-математичний, візуально-просторовий, музичний, тілесно-кінетичний, інтерперсональний, інтраперсональний, натуралістичний), і розвивають мультимодальне мислення тих, хто навчається.

Метою навчання ІМ у комунікативно-когнітивному підході є розвиток комунікативно-когнітивної компетентності як розвинутої здатності до здійснення пізнавальної діяльності, що виявляється у процесі розв'язання проблемних завдань мовленнєвими засобами на ґрунті сформованого знаннєвого простору, картини світу, множинного інтелекту й мовної особистості студентів [2, с. 92]. Комунікативно-когнітивна компетентність інкорпорує в себе й мультимедійну компетентність.

Висновки. Поєднання різних сенсорних модальностей і різноформатне представлення інформації (насамперед, через зоровий та слуховий аналізатори), забезпечує ефективне навчання ІМ і допомагає сформувати мультимодальне мислення студентів. Мультимодальність передбачає використання, передусім, звукового, візуального і кінестетичного способів сприйняття чи передавання інформації, а мислення, як вища форма творчої активності людини, допомагає відповідно відображати сприймані об'єкти. Тому, чим різноманітнішим і цікавішим буде представлення (а відтак і сприйняття) навчальної інформації, тим багатшим буде мультимодальне мислення тих, хто навчається.

Комунікативно-когнітивний підхід передбачає формування комунікативно-когнітивної компетентності студентів. У свою чергу, остання інтегрує також і мультимедійну компетентність, яка дозволяє майбутнім викладачам не лише самим досконало оволодіти ІМ, а й ефективно використовувати мультимедійні технології в подальшій фаховій діяльності. Розроблення відповідної методики є перспективою подальшого дослідження заявленої теми.

Література:

1. Александров В. М. Комунікативно-когнітивний підхід до викладання іноземної мови у вищій школі / В. М. Александров // Вісник Запорізького національного університету. – № 1 (14). – 2011. – С. 165-167.
2. Вовк О. І. Когнітивні аспекти методики викладання англійської мови у вищих навчальних закладах: Навчально-методичний посібник / О. І. Вовк. – Черкаси : Видавництво «САН», 2010. – 508 с.
3. Зиль О. Н. Развитие способности к синестезии в процессе формирования эстетического интереса у детей старшего дошкольного возраста / О. Н. Зиль // Вісник Інституту розвитку дитини. – Вип. 23. Серія: Філософія, педагогіка, психологія : Збірник наукових праць. – Київ: Вид. Нац. пед. унів. ім. М. П. Драгоманова, 2012. – С. 75-79.
4. Крузе Б. А. Мультимедийная компетентность учителя / Б. А. Крузе // Педагогическое образование и наука. – 2009. – № 6. – С. 82-84.
5. Найссер У. Познание и реальность. Смысл и принципы когнитивной психологии. Пер. с англ. В. В. Лучкова; вступ. ст. и общ. ред. Б. М. Величковского / У. Найссер. – М. : Прогресс, 1981. – 230 с.
6. Пиаже Ж. Избранные психологические труды / Ж. Пиаже. – М. : Просвещение, 1994. – 567 с.
7. Русакова Е. В. Видеотехника как фактор формирования лингвосообразовательных умений будущего учителя: Дис. ... канд. пед. наук / Е. В. Русакова. – Челябинск, 2001. – 197 с.
8. Самосенкова Т. В. Комунікативно-когнітивний підхід до навчання російській мові іноземних студентів / Т. В. Самосенкова // Вісник Житомирського державного університету. – Вип. 53. – Серія : Педагогічні науки. – 2010. – С. 42-46.
9. Титова С. В. Роль визуализации учебной информации в процессе обучения иностранному языку / С. В. Титова // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету. – Вип. 63. – 2009. – С. 196-201.
10. Философский словарь / Под ред. И. Т. Фролова. – 4-е изд. – М. : Политиздат, 1981. – 445 с.
11. Холодная М. А. Психология интеллекта / М. А. Холодная. – Спб. : Питер – 2002. – 272 с.
12. Gardner, H. Frames of Mind : The Theory of Multiple Intelligences / H. Gardner. – N.Y. : Avon Books, 1987. – 289 p.

У статті розглянуто різні аспекти комунікативно-когнітивного підходу як основи формування мультимедійної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Зокрема, охарактеризовані особливості формування мультимедійної компетентності в умовах комунікативно-когнітивного навчання мови.

Ключові слова: мультимедійні технології, мультимедійна компетентність, сенсорні модальності, мультимодальне мислення, синестезія.

В статье рассматриваются различные аспекты коммуникативно-когнитивного подхода как основы формирования мультимедийной компетентности будущих учителей иностранного языка. В частности, характеризуются особенности формирования мультимедийной компетентности в условиях коммуникативно-когнитивного обучения языку.

Ключевые слова: мультимедийные технологии, мультимедийная компетентность, сенсорные модальности, мультимодальное мышление, синестезия.

The article focuses on various aspects of the communicative and cognitive approach as a conceptual ground for developing multimedia competence of students – future teachers of foreign language. Particularly, characterized are the specific features of developing multimedia competence within the framework of the communicative and cognitive approach.

Keywords: multimedia technologies, multimedia competence, sensory modalities, multimedia thinking, synesthesia.